

10. Хитра А. Я. Павло Скоропадський у контексті українського монархічного консерватизму. Підприємництво, господарство і право. *Науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2003. № 2. С. 119–122.
11. Хитра А. Я. Павло Скоропадський про основи законотворчості в Українській Державі. А. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 20. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 92–97.
12. Островська Н. Культурно-просвітницька діяльність в Українській державі за часів Гетьманату. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2.: У 2-х ч. Ч. 2. С. 208–210.

Оксана ЯТИЩУК

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

РОЛЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У ПОРЯТУНКУ ЄВРЕЇВ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна принесла жахливі трагедії для мільйонів людей. Однією з найбільших гуманітарних катастроф стала Голокост – систематичне винищення євреїв нацистським режимом. У цей страшний період не всі залишалися байдужими. Однією з постатей, яка продемонструвала справжню мужність і християнське милосердя, був митрополит Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ) Андрей Шептицький, який не був офіційно визнаний Праведником народів світу, але активно рятував євреїв від нацистських переслідувань. Він закликав українців не брати участі в антисемітських акціях, підкреслюючи, що євреї мають спільну історію з українцями та рівні з ними в правах.

Ще до війни А. Шептицький підтримував хороші стосунки з єврейською громадою. Він активно працював над вирішенням міжнаціональних та релігійних конфліктів, володів івритом та ідишем, що забезпечило йому велику повагу серед євреїв [4, с.130]. Митрополит А. Шептицький бачив в сіонізмі спільні риси з українськими націоналістичними ідеями, вважаючи його проявом найвищих принципів людської етики. Він наголошував, що завдяки сіонізму євреї наближаються до українців і відкрито висловлював свою підтримку його прихильникам [4, с.131].

Під час єврейських погромів у Львові 3–4 липня 1941 р. духовенство ГКЦ зіграло ключову роль у стримуванні українців, які прагнули помститися за своїх рідних та близьких, закликаючи до терпимості. 9 вересня 1941 р. митрополит А. Шептицький зазначив: «Духовенство повинно постійно нагадувати про зло гріха вбивства, адже, на жаль, збільшуються випадки, коли невинні люди, українці, стають жертвами сліпої ненависті своїх співвітчизників. Державна влада, хоч і може карати злочин, не має права накладати смертну кару. Нехай наша молодь розуміє, що немає жодної влади, яка б могла схвалювати або виправдовувати вбивство» [6, с.45–46].

Вірянам священнослужителі роз'яснювали, що усі злочини, які приписувалися євреям новою владою, насправді були скоєні співробітниками НКВС, які покинули територію перед входом німецьких військ. Це була система, в якій були знищені почуття любові та щирості. Представники влади, як з Києва, так і з Москви, мали право на будь-яке свавілля, а НКВС вербував молодь, примушуючи її під загрозами ставати слухняними виконавцями його наказів. Також підкреслювалося, що так як вся освіта стала державною, то викладання релігії було заборонено, а натомість активно пропагувався радикальний атеїзм. Священнослужителі наголошували, що вони все ще можуть виконувати свою роботу завдяки релігійній вірі простих людей, що ще раз підкреслювало їхню надію на підтримку з їхнього боку.

Українське населення покладало сподівання на німецьку армію, вбачаючи в ній визволителя від жорстокого радянського терору. Українці сприймали прихід нацистів як шанс на створення власної держави: «...з глибоким переконанням, що українська державність також відповідає інтересам Великої Німеччини та знайде повну підтримку з її боку, ми заявляємо про свою готовність до лояльної співпраці з урядом Великої Німеччини, вірячи, що в цей час ми будемо визнані повноправними, як корінна нація Галичини, і будемо брати участь в усіх органах державної влади» [2, арк.3].

30 червня 1941 р., коли Львів уже був під контролем німецьких окупантів, був проголошений Акт відновлення Української Держави. Українці сподівалися, що це стане першим кроком до створення незалежної держави, в якій будь-хто, незалежно від етнічного чи релігійного походження, міг би стати громадянином. Митрополит висловив спільну з усіма надію на те, що нова держава буде характеризуватися мудрістю, справедливістю та увагою до потреб усіх її громадян, незалежно від їх національної чи соціальної приналежності [3, с.3]. Такі сподівання можуть свідчити, в основному, про невідомість ідеології Третього рейху, зокрема тих її аспектів, які стосуються чистоти арійської раси та прагнення до здобуття «життєвого простору» нацистами.

До березня 1942 р. ситуація у Львівській області залишалася відносно спокійною. Як зазначав Пилип Фрідман, у цей період мали місце лише окремі випадки нападів і грабунків єврейського населення, через що у багатьох людей складалося враження, що життя поступово повертається до норми [1, арк.37–38].

Першу велику операцію, замасковану під «переселення», окупаційна влада здійснила в березні 1942 р. З єврейською громадою заздалегідь узгодили порядок проведення, залучення її представників і співпрацю з єврейською поліцією. До списків «переселенців» внесли малозабезпечених та непрацевлаштованих осіб. Усіх їх відправили до Белжця під приводом працевлаштування, але протягом двох тижнів там було знищено близько 15 тис. людей. У розв'язанні «єврейського питання» ключову роль відіграла айнзацгрупа С, яка з 22 червня по грудень 1941 р. лише у Львівській області знищила понад 12 тис. євреїв. Перед кожним розстрілом євреїв гітлерівці спочатку влаштовували провокації в окупованих містах Галичини, таких як Броди, Дрогобич, Тернопіль та Самбір. Багатьом з цих акцій, а отже і масовим розстрілам, стали на заваді українське духовенство та інтелігенція [4, с.79].

Одночасно з розстрілами євреїв, їх насильно депортували до гетто, які були створені майже в усіх містах Галичини. Лише у Львівській області гетто існували в таких містах, як Городок, Золочів, Перемишль, Рава-Руська, Самбір, Сокаль, Стрий та інших. Під час переселення до гетто гітлерівці знищували старих, хворих і калік. Наприклад, у Львівському гетто, яке було створене 8 листопада 1941 року, на початок 1942 р. налічувалося близько 100 тис. євреїв.

Масові єврейські погроми, вчинені гітлерівською армією, викликали в українського народу обурення й ненависть до загарбників, незважаючи на обіцянки керівництва Третього Рейху звільнити Україну від радянського панування.

У цей складний період А. Шептицький намагався встановити контакт із Ватиканом, який, перебуваючи ближче як географічно, так і політично до центру нацистської влади, міг вплинути на розвиток подій, оскільки тиск з боку гітлерівців ставав дедалі нестерпнішим [6, с. 226]. Улітку 1942 р. на території Західної України розпочалась масова депортація євреїв до концтаборів. Лише за кілька днів – з 20 по 23 серпня – з львівського гетто вивезли понад 50 тис. осіб до таборів смерті. У відповідь на ці події Шептицький написав листа до Ватикану, в якому зазначив, що сьогодні вся країна вважає німецький режим, можливо, ще страшнішим злом, ніж більшовицький – майже диявольським. Уже протягом майже року не минає жодного дня без жорстоких злочинів, убивств, грабунків і насильства, а першими жертвами стали євреї.

Ще 14 січня 1942 р. митрополит звернувся до А. Гітлера з особистим листом. У ньому він нагадав про великі надії, які український народ покладав на Німеччину, згадав про масовий перехід українців із Червоної Армії на бік нацистів, а також про їхнє глибоке розчарування та тяжку, пригнічену атмосферу, що панувала тоді в Україні [5, с. 85–88]. У своєму листі митрополит звертається до Гітлера з повагою, називаючи його «Ваша Ексцеленціє», після чого докладно пояснює причини глибокого розчарування серед українців. Він зазначає, що плани щодо приєднання Галичини до Польщі, а Одеси – до Румунії суперечать обіцянним ідеям нового порядку в Європі, знецінюючи всі надії. Хоча більшовицький режим в Україні і було повалено, право на приватну власність, за яке українці боролися, жертвуючи життями, так і не було повернуто. Більше того, колгоспи – символ радянського поневолення селян – залишилися без змін [5, с. 85–88]. У листі відчувається намагання донести до А. Гітлера інформацію так, ніби він про це ще не знає – як про новину, яку, ймовірно, від нього приховують місцеві чиновники або адміністрація на місцях.

Наприкінці літа 1942 р. митрополит А. Шептицький продемонстрував свою відданість посланню, організувавши кампанію порятунку українських євреїв [6, с. 256]. У цій ініціативі брали участь такі священнослужителі, як архімандрит Климентій Шептицький, монах студитів, ігумена Студитського монастиря Йосифа, яка керувала всіма жіночими монастирями, а також преподобний о. Марко Стек, який займався виготовленням документів для євреїв, що дозволяли їм видаватися за українців.

Отже, під час німецької окупації митрополит А. Шептицький використовував адміністративну структуру ГКЦ як основний засіб пасивного спротиву гітлерівському режиму, а її мережу – для надання допомоги євреям. Завдання з прихистку переслідуваних євреїв та надання їм іншої допомоги було покладено на всіх церковних служителів та мирян. Такі вчинки були надзвичайно ризикованими, оскільки в разі викриття на смертельну небезпеку потрапляли не лише євреї, а й ті, хто їх рятував. Проте загроза розстрілу не зупиняла ані митрополита А. Шептицького, ані вірян греко-католицької церкви. Завдяки підтримці митрополита, значна кількість євреїв знайшла прихисток у греко-католицьких монастирях та навіть у митрополичій резиденції. А. Шептицький – це не просто видатний діяч ГКЦ, а людина, яка у найтемніші часи не втратила людяності. Його приклад доводить, що навіть один голос правди може мати величезну силу. Завдяки таким людям світ не занурився повністю у морок – і ми маємо пам'ятати про це завжди.

Список використаних джерел

1. ЦДАВО України. Ф. 4620. Оп. 1. Спр. 289. 70 арк.
2. ЦДІАЛ України. Ф. 201. Оп. 1. Спр. 265. 21 арк.

3. Звернення митрополита Андрея Шептицького до духовенства і віруючих. *Українські щоденні вісті*. 5 липня 1941. № 1. С. 3.
4. Ковба Ж. Людяність у безодні пекла. Поведінка місцевого населення Східної Галичини в роки «остаточного розв'язання єврейського питання» .Вид. 2-ге, випр. і доп. К. : Б. в., 2000. 289 с.
5. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів : Б. в., 1993. 660 с.
6. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / Упоряд. Ж. Ковба. К. : Дух і Літера, 2003. 313 с.

Андрій ЗАГОРСЬКИЙ

здобувач вищої освіти третього

(освітньо-наукового)

рівня кафедри історії України,

археології та спеціальних галузей

історичних наук Тернопільського

національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

ПІДТРИМКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ МИТРОПОЛИТОМ

АНДРЕЄМ ШЕПТИЦЬКИМ ТА ПУБЛІЦИСТОМ

ОЛЕКСАНДРОМ ТИСОВСЬКИМ

На початку ХХ ст. Україна переживала важливі етапи своєї національної та культурної еволюції. У цей період діяли кілька значних осіб, чия діяльність мала визначальний вплив на розвиток національної свідомості. Однією з таких постатей був митрополит Андрей Шептицький, глава Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ), а також публіцист і діяч Олександр Тисовський, представник українського націоналізму. Попри різницю в методах і поглядах, їхні життєві шляхи часто перетиналися через спільне оточення та спільні ідеї національного відродження.

Обидва діячі діяли в умовах, коли українське національне відродження було одним із головних завдань для українців, що жили під владою різних імперій. Митрополит А. Шептицький прагнув утвердити українську націю через релігійні та культурні ініціативи, в той час як О. Тисовський був представником націоналістичного руху, який надавав більшого значення політичній боротьбі за незалежність.

А. Шептицький, митрополит УГКЦ упродовж 1901–1944 рр., був однією з найбільших постатей в українському релігійному та національному житті. Його діяльність сприяла розвитку національної свідомості через релігійний аспект, який він вважав важливою складовою української ідентичності. А. Шептицький розумів національне відродження не тільки як політичний або культурний